

# Ορφανά και την Ορφάνια· Μια χριστιανική άποψη και κοινωνική μέριμνα (DDr Αλέξιος Παναγόπουλος)

/ [Πεμπτούσια](#)



[Για το πρώτο μέρος της δημοσίευσης βλέπε \*\*εδώ\*\*](#)

Ειδικό μέρος.

Η κοινωνική προστασία της οικογένειας σε όλες τις ανθρώπινες κοινωνίες είναι ο βασικότερος θεσμός για τη βιολογική, παιδαγωγική, κοινωνική ανάπτυξη, μέσα στην οποία δημιουργούνται προϋποθέσεις για την υγιή πρόοδο της προσωπικότητας των μελών και των ορφανών. «Η οικογένεια αποτελεί το φυσικό και βασικό στοιχείο της κοινωνίας και δικαιούται της προστασίας της κοινωνίας και του Κράτους».[1] Η Ορθόδοξη Εκκλησία συμπαραστέκεται με ευθύνη και αγάπη στην οικογένεια, την οποία θεωρεί «κατ' οίκον Εκκλησία». Τα μέτρα προστασίας της οικογένειας, της μητρότητας και του κάθε παιδιού διακρίνονται σε δύο κατηγορίες. Πρώτα περιλαμβάνονται εκείνα που έχουν ως στόχο την ενίσχυση της φυσικής οικογένειας. Δεύτερα εντάσσονται τα μέτρα για την προστασία των παιδιών έξω από τη φυσική τους οικογένεια.

Τα μέτρα προστασίας που αναφέρονται οφείλεται να λαμβάνονται σε επίπεδο μητρόπολης και ενορίας και μπορεί να είναι οργανωμένα σε σταθερή ή περιοδική βάση ή ακόμα να λειτουργούν εξατομικευμένα για να καλύψουν μεμονωμένα κοινωνικά περιστατικά. Οι βρεφονηπιακοί και παιδικοί σταθμοί τα βρεφοκομεία, τα ορφανοτροφεία, οι κατασκηνώσεις, τα κέντρα νεότητας, τα κέντρα επίλυσης νεανικών προβλημάτων, οικοτροφεία, οι «προικοδοτήσεις», οι υπηρεσίες συμπαράστασης οικογένειας και μελλονύμφων, οι σχολές γονέων, το κέντρο στήριξης οικογένειας, η επιδότηση τρίτου παιδιού στις οικογένειες της Θράκης, η μέριμνα πολυτέκνων, οι ξενώνες υποδοχής γυναικών και παιδιών, είναι ποιμαντικό και παιδαγωγικό έργο της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Ελλάδος.

Η παιδαγωγική παρέμβαση και ποιμαντική στην παιδική ηλικία είναι σημαντική. Οι προνοιακές υπηρεσίες για τη συγκεκριμένη ομάδα του πληθυσμού περιλαμβάνουν

υπηρεσίες ανοικτής φροντίδας και ιδρυματικής περίθαλψης. Για την προστασία της παιδικής ηλικίας και της πιο ευαίσθητης και κρίσιμης για την ψυχοσωματική ανάπτυξη του ανθρώπου ηλικία η Ορθόδοξη Εκκλησία πάντα ελάμβανε μέτρα για την ενίσχυση της φυσικής του οικογένειας όσο και την προστασία του έξω από αυτή. Για το λόγο αυτό αναπτύσσει προγράμματα ανοικτής παιδικής προστασίας, όπως βρεφονηπιακούς σταθμούς, σχολεία, διάφορες σχολές και εργαστήρια δημιουργικής απασχόλησης, παιδικές κατασκηνώσεις και κέντρα νεότητας. Ιδρύει ακόμη φορείς ιδρυματικής προστασίας, όπως ορφανοτροφεία, οικοτροφεία κ.λπ.

Τα μέτρα παιδαγωγικής προστασίας παιδιών και ποιμαντικής έξω από τη φυσική τους οικογένεια, παρά τις προθέσεις και τις προσπάθειες στήριξης της οικογένειας για τη φροντίδα των παιδιών, υπάρχουν περιπτώσεις που αυτό δεν είναι εφικτό. Λόγοι υγείας, αναπηρίας, ηθικής αναξιοτήτας, θανάτου του ενός ή και των δυο γονιών καθιστούν αναγκαία τη φροντίδα των παιδιών μέσα σε άλλα σχήματα με άλλους παιδαγωγικούς τρόπους. Παραδοσιακά στην Ελλάδα η βασική μορφή εξωοικογενειακής προστασίας ήταν τα ιδρύματα.



Τα ιδρύματα με βάση το περιεχόμενο των σχετικών προγραμμάτων τους διακρίνονται σε ιδρύματα για παιδιά με ειδικές ανάγκες για παιδιά με κοινωνικοοικονομικά προβλήματα και για παιδιά με προβλήματα ένταξης και προσαρμογής. Για την προστασία των ομάδων αυτών η σύγχρονη Πολιτεία βασισμένη στο μοντέλο των ΝΠΔΔ έχει ιδρύσει Θεραπευτήρια Χρόνιων Παθήσεων

Παιδων, Παιδουπόλεις και Ξενώνες. Η ελλαδική εκκλησία παραδοσιακά από την ίδρυσή της δημιούργησε στέγες φιλοξενίας παιδιών, τα γνωστά μας ορφανοτροφεία και οικοτροφεία. Τα ορφανοτροφεία είναι ιδρύματα που περιθάλπουν παιδιά ηλικίας ως 18 ετών που στερούνται την οικογενειακή φροντίδα, παρέχοντάς τους διαμονή, διαπαιδαγώγηση, ποιμαντική και εκπαίδευση. Ενώ προβλέπεται η προώθηση των παιδιών σε ανάδοχες οικογένειες κάτι τέτοιο απ' όσο γνωρίζουμε γενικά δεν έχει εφαρμοστεί γεγονός που επιτείνει τον ιδρυματισμό και αντίκειται στη σύγχρονη αντίληψη περί κοινωνικής προστασίας. Τα οικοτροφεία είναι ιδρύματα που προσφέρουν σε μαθητές μέσης εκπαίδευσης στέγη και τροφή.[\[2\]](#)

Όπου διέμεναν παιδιά από περιοχές που δεν διέθεταν σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και θα αναγκάζονταν να μεταναστεύουν σε περιοχές που υπάρχουν τέτοια σχολεία για να συνεχίσουν τις σπουδές τους. Όπως τα ορφανοτροφεία έτσι και τα οικοτροφεία διακρίνονται σε αρρένων και θηλέων. Τα τελευταία έτη με τη φροντίδα των οικείων Μητροπόλεων και των χριστιανικών αδελφοτήτων λειτουργούσαν σχεδόν 59 ορφανοτροφεία και οικοτροφεία σε όλη τη Χώρα. Η γεωγραφική κατανομή τους ίσως να χρειάζεται αναδόμηση.

Παρατηρούμε μια ιδιαίτερη ανάπτυξη των οικοτροφείων στις αγροτικές και ορεινές περιοχές της Μακεδονίας και της Δυτικής Ελλάδας γεγονός που οφείλεται στις αυξημένες ανάγκες των περιοχών αυτών αλλά και στον προσανατολισμό και τις προτεραιότητες των φιλανθρωπικών δραστηριοτήτων των οικείων Μητροπολιτών. Πρέπει πάντως να επισημάνουμε ότι ο αριθμός των μαθητικών κυρίως οικοτροφείων έχει μειωθεί σημαντικά τις τελευταίες δεκαετίες λόγω αλλαγής των κοινωνικών συνθηκών και της ίδρυσης νέων σχολείων στην περιφέρεια στα οποία η πρόσβαση των μαθητών διευκολύνεται με κάθε τρόπο.

Εκτός από τα μαθητικά οικοτροφεία, υπάρχουν και φοιτητικά, για τη φιλοξενία των φοιτητών ή των ορφανών φοιτητών των επαρχιακών πόλεων κατά τη διάρκεια των σπουδών τους στα μεγάλα αστικά κέντρα. Λόγω της αλλαγής των κοινωνικών συνθηκών ο θεσμός αυτός τείνει να εξαλειφθεί. Παρ' όλα αυτά τα τελευταία έτη εξακολουθούν να λειτουργούν 15 φοιτητικά οικοτροφεία με την ευθύνη των Μητροπόλεων και αρκετά ακόμη με την ευθύνη των χριστιανικών αδελφοτήτων. Η γεωγραφική κατανομή των μητροπόλεων που λειτουργούν φοιτητικά οικοτροφεία στα μεγάλα αστικά κέντρα παρουσιάζεται χρήσιμο.

Η μη κυβερνητική οργάνωση «Γιατροί της Αγάπης» κάνει πολύ καλό έργο και για τα ορφανά. Το 1999 η Μητρόπολη Δημητριάδος και Αλμυρού συνέστησε το Ίδρυμα «Λειτουργοί Υγείας της Αγάπης». Το ίδρυμα έγινε ευρύτερα γνωστό με την ονομασία «Γιατροί της Αγάπης» και από τον Σεπτέμβριο του 2003 αποτελεί μη

κυβερνητική οργάνωση. Ο θεσμός αυτός λειτουργεί στο Βόλο και τον Πειραιά, ενώ έχει βρει μιμητές και φίλους και στο εξωτερικό και συγκεκριμένα στη Σερβία, στη Γεωργία, στη Ρουμανία, στη Βουλγαρία και στην Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας.

Οι «Γιατροί της Αγάπης» είναι ένας μη κυβερνητικός, ανθρωπιστικός οργανισμός που λειτουργεί υπό την επίβλεψη των τοπικών Ορθόδοξων Μητροπόλεων και έχει ως μέλη γιατρούς, οδοντίατρους, φαρμακοποιούς, νοσηλευτές, ψυχολόγους, που προσφέρουν τις υπηρεσίες τους εθελοντικά και για τα ορφανά. Οι στόχοι των «γιατρών της αγάπης» είναι η παροχή ιατρικής φροντίδας σε ορφανά, απόρους και ανασφάλιστους, η προσφορά ανθρωπιστικής βοήθειας σε δοκιμαζόμενους πληθυσμούς, η άσκηση προληπτικής ιατρικής σε συνεργασία με φορείς της υγείας της τοπικής κοινότητας, η διοργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων και η υποστήριξη της ορθόδοξης εξωτερικής ιεραποστολής στον τομέα της παροχής ιατροφαρμακευτικής βοήθειας σε ορφανά και δυστυχισμένους. Οι δραστηριότητες αυτές δεν περιορίστηκαν μόνο στον ελλαδικό χώρο. Συγκεκριμένα η οργάνωση είχε πραγματοποιήσει συνολικά επτά αποστολές με ανθρωπιστική βοήθεια στη Σερβία, δύο στη Γεωργία, μία στο Ιράκ.[\[3\]](#)

Αντί επιλόγου.

Στα πλαίσια της παρούσας σύντομης ερευνητικής εργασίας προσπαθήσαμε να καταγράψουμε με πληρότητα και συντομία την μέριμνα για κοινωνική προστασία, παιδαγωγική μέριμνα, ψυχολογία της υγείας και την σωφρονιστική για την ορφάνια και τα ορφανά, που αποτελεί σύγχρονη μορφή πρόληψης και μέριμνας στο προνοιακού, παιδαγωγικού έργου κάθε ευνομούμενης Πολιτείας για την ορφάνια, και μέσω του κοινωνικού έργου που επιτελεί σήμερα η χριστιανική εκκλησία στην κοινωνική πρόνοια και την υγεία στην Ελλάδα. Η έλλειψη βιβλιογραφίας όμως μας οδηγεί αναπόφευκτα αλλά ακούσια σε ουσιαστικές παραλείψεις[\[4\]](#) που φρονούμε θα καλύψει ο ερευνητής του μέλλοντος. Επίσης η έλλειψη ερευνών που να αξιολογούν με επιστημονική μεθοδολογία την αποτελεσματικότητα αλλά και την αποδοτικότητα του επιτελούμενου έργου για την κοινωνική προστασία και παιδαγωγική μέριμνα, της ψυχολογίας της υγείας και της σωφρονιστικής, που αποτελεί μια σύγχρονη μορφή πρόληψης και μέριμνας.

Οι ελλείψεις δυσχεραίνουν το σύντομο αυτό έργο της αξιολόγησης και μας οδηγούν σε μεροληπτικές κρίσεις που αναπόφευκτα επηρεάζονται από το προσωπικό ιδεολογικό στοιχείο. Άλλωστε οι περισσότερες τόσο οι θετικές όσο και οι αρνητικές κριτικές στο έργο της ελλαδικής εκκλησίας είναι δυστυχώς πολιτικά

και ιδεολογικά χρωματισμένες. Είναι λυπηρό πάντως ότι αφενός οι περισσότεροι κριτικοί της εκκλησιαστικής δράσης δε βασίζονται σε επιστημονικά και εμπειρικά δεδομένα αφετέρου οι υπερασπιστές της συχνά εθελοτυφλούν και μάλιστα συνειδητά στις ελλείψεις, στα λάθη, στις απροσεξίες, επί της επιστημονικής μεθοδολογίας, της πρακτικής εφαρμογής αλλά και της σωστής οικονομικής διαχείρισης, που γίνονται κατά την επιτέλεση του κοινωνικού της έργου.

Το έργο πάντως της ελλαδικής εκκλησίας ως φορέα παροχής παιδαγωγικών, κοινωνικών υπηρεσιών για την ορφάνια, οφείλει να αναβαθμιστεί και δεν είναι εύκολο, διότι δεν υιοθετεί, ή τουλάχιστον δεν πρέπει να υιοθετεί, ούτε το ρόλο μιας κοινωνικής υπηρεσίας, δεδομένου ότι εντάσσει την αγαθοεργία όχι ως αυτοσκοπό, αλλά ως έργο καθήκοντος, δίνοντάς της πνευματικό, κοινωνικό, παιδαγωγικό και αξιολογικό περιεχόμενο. Αναμφίβολα στη βιβλιογραφία περί κοινωνικής πολιτικής, η ελλαδική εκκλησία είναι αναγνωρισμένη ως ένας επίσημος εταίρος ίσως ο βασικότερος της Πολιτείας που κείται μεταξύ του εθελοντισμού και του δημόσιου τομέα.

Η συνεργασία της ελλαδικής εκκλησίας με το Κράτος σε θέματα κοινωνικής πολιτικής δεν είναι πρόσφατη, αλλά έχει τις απαρχές της στο Ορθόδοξο Χριστιανικό Βυζάντιο. Η συνεργασία αυτή συνοδευόταν συχνά και με ανάμειξη και συνεργασία του ενός φορέα στα εσωτερικά του άλλου, προς εξασφάλιση των μέσων και των πόρων που κατείχε. Η σχέση αυτή δεν ήταν πάντοτε ανιδιοτελώς συνεργατική ή εύκολη, διότι πολλές φορές υπέκρυπτε ανταγωνισμό ή διαφορές και σε άλλα επίπεδα.

Το κοινωνικό και παιδαγωγικό έργο της ελλαδικής εκκλησίας ήταν και είναι πολύπλευρο, αλλά κινείται παραδοσιακά στον άξονα προστασίας και των ορφανών, ηλικιωμένων και απόρων. Στα τελευταία χρόνια υπάρχει μια δραστηριοποίηση για την ανάπτυξη της κοινωνικής προστασίας προς τις λεγόμενες ευπαθείς κοινωνικές ομάδες, όπως τα άτομα με ειδικές δυνατότητες, οι φυλακισμένοι και οι αποφυλακισθέντες, οι μετανάστες και πρόσφυγες, οι ναρκομανείς, οι αλκοολικοί, οι άστεγοι αλλά και οι κακοποιημένες γυναίκες και τα ορφανά, οι μονογονεϊκές οικογένειες, γεγονός που αποδεικνύει ότι η ελλαδική εκκλησία, ως φορέας παροχής προνοιακών υπηρεσιών, είναι ακόμα «ζωντανή» και αντιλαμβάνεται τα σύγχρονα κοινωνικά προβλήματα. Βέβαια η αποτελεσματικότητα των έργων της δεν είναι συχνά ικανοποιητική, λόγω και της περιορισμένης απήχησης και αποδοχής που έχει στις κοινωνικές ομάδες που απευθύνεται.

Η συνηθέστερη μορφή παρέμβασης της Εκκλησίας είναι ήδη από την πρωτοβυζαντινή εποχή η ιδρυματική περίθαλψη που βασίζεται τόσο σε ιστορικά ερείσματα όσο και σε προσωπικά κίνητρα. Η ιδρυματική περίθαλψη πάντως

αποτελεί μια παρωχημένη μορφή κοινωνικής προστασίας, κατάλληλη, ή έστω ανεκτή και επιτρεπτή, σε ορισμένες μόνο ομάδες υποκειμένων κοινωνικής προστασίας. Σήμερα η επιστήμη της κοινωνικής πολιτικής στρέφεται σε δομές και δράσεις ανοικτής προστασίας που δεν είναι όμως ακόμα ιδιαίτερα διαδεδομένες στο χώρο των εκκλησιαστικών κοινωνικών έργων. Το φαινόμενο αυτό συμβάλλει και η περιορισμένη συνεργασία των εκκλησιαστικών προνοιακών φορέων με τους αντίστοιχους της Πολιτείας και των Οργανισμών της Αυτοδιοίκησης.

Αξίζει να επισημάνουμε ακόμα ότι ελλείπει κάποιου κεντρικού οργανωτικού φορέα, οι αποφάσεις του οποίου να είναι δεσμευτικές, και λόγω της διοικητικής και οικονομικής αυτοτέλειας των περιφερειακών διοικητικών της οργάνων, η Ορθόδοξη Εκκλησία είναι ένας από τους πλέον αποκεντρωμένους φορείς προστασίας. Το γεγονός αυτό οδηγεί στη λήψη μεμονωμένων πρωτοβουλιών σύμφωνα με τις ανάγκες της μητρόπολης ή τις προτεραιότητες του μητροπολίτη. Οι αποσπασματικές αυτές δράσεις συμβάλλουν στη μερική και όχι ευρύτερη κάλυψη κάποιων σημαντικών κοινωνικών αναγκών και την τοπική ανομοιογένεια.

Ένας καθοριστικός παράγοντας επιτυχίας των εκκλησιαστικών προνοιακών έργων είναι οι εθελοντές. Με την εργασία και την προσφορά τους μειώνουν το λειτουργικό κόστος των προνοιακών δραστηριοτήτων και με τις δωρεές τους εξασφαλίζουν τη βιωσιμότητά του. Ωστόσο όσο φιλόθωπα και ανιδιοτελή και αν είναι τα κίνητρα αυτά οι άνθρωποι αυτοί τις περισσότερες φορές στερούνται της ειδικής εκπαίδευσης και της διεπιστημονικής προσέγγισης που απαιτεί ο χειρισμός των πολύπλοκων ποιμαντικών και κοινωνικών περιστατικών με αποτέλεσμα να αποδεικνύονται ανεπαρκείς ή ακόμα και ακατάλληλοι.

Είναι πάντως ενθαρρυντικό ότι ολοένα και περισσότεροι ειδικοί επιστήμονες απασχολούνται με έμμισθη σχέση στα έργα της ελλαδικής εκκλησίας, προωθώντας την ποιοτική και ποσοτική αναβάθμιση των προσφερόμενων υπηρεσιών. Ένας ακόμα σημαντικός παράγοντας που συμβάλλει στην ευρεία αποδοχή ενός έργου είναι η απόδειξη της αποδοτικότητάς του, και συγκεκριμένα των αποτελεσμάτων που αποφέρει με την ορθολογική διαχείριση των συγκεκριμένων πόρων που διαθέτει. Στα τελευταία χρόνια, το θέμα της «εταιρικής ευθύνης» και των «stakeholders» στην πληροφόρηση για την οικονομική και διοικητική διαχείριση και φιλανθρωπικών οργανισμών έχει ευωδοθεί. Στο θέμα αυτό δεν θα πρέπει να μείνει αδιάφορη η ελλαδική εκκλησία.

Άλλωστε το αίτημα για διαφάνεια στην οικονομική διαχείριση και εντιμότητα στη διοίκηση είναι περισσότερο από ποτέ επιτακτικό και για την Ορθόδοξη Εκκλησία, προερχόμενο τόσο μέσα από τους κόλπους της, όσο και από τους εξωτερικούς παράγοντες, που πρόσκεινται θετικά ή αρνητικά σε αυτή. Με εξαίρεση κάποιες

μητροπόλεις και την μη κυβερνητική οργάνωση «Αλληλεγγύη» που δημοσιοποιούν τα οικονομικά τους στοιχεία, οι υπόλοιποι εκκλησιαστικοί φορείς κατά κανόνα δυστυχώς δεν ανακοινώνουν τα οικονομικά τους στοιχεία στην ενορία και δεν είναι ανοικτοί στον οικονομικό έλεγχο των δημόσιων επιθεωρητών, γεγονός που αποτελεί σοβαρότατο έρεισμα για όσους ενίοτε προσάπτουν σοβαρότατες κατηγορίες για κακοδιαχείριση.

Κι ενώ σήμερα σπάει κάθε μέρα ρεκόρ τηλεθέασης το περίφημο Survivor και ακόμα και σοβαρές ιστοσελίδες αναφέρονται και σχολιάζουν τις εξελίξεις σε αυτή την «τιτανομαχία» υπό την τουρκική αιγίδα και τουρκική καθοδήγηση, ιδού ποια είναι η σημερινή μέριμνα στην Ελλάδα του Survivor. Μάλιστα σύμφωνα με τα τελευταία επιδημιολογικά στοιχεία του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας (ΠΟΥ), ξεπέρασαν τους 600.000 οι ασθενείς που υποφέρουν από σύγχρονη κατάθλιψη στην Ελλάδα της κρίσης, ενώ μεγάλη ανησυχία στους ειδικούς προκαλεί και η ραγδαία αύξηση των αυτοκτονιών που αγγίζει αναφέροντας το 35% εξαιτίας των σκληρών μέτρων λιτότητας και των Μνημονίων.

Στη χώρα μας, όπως αναφέρουν τα επίσημα στοιχεία για το 2016 από τους σχετικούς κωδικούς συνταγογράφησης (ICD-10) οι ασθενείς άγγιξαν τους 634.126 έλληνες συμπολίτες μας και γράφτηκαν 3.101.164 αντίστοιχες ιατρικές συνταγές. Ιδιαίτερος προβληματισμός προκύπτει από τη ραγδαία αύξηση των αυτοκτονιών κατά 35%, εξαιτίας των μέτρων λιτότητας από την συνεχιζόμενη κρίση, ενώ από το 2012 και μετά τα ποσοστά των ακούσιων νοσηλειών κατόπιν εισαγγελικής παραγγελίας αυξάνονται ραγδαία, φτάνοντας από 56,6% το 2012 σε 74,5% το 2014. Μην ξεχνούμε λοιπόν ακόμα και τη Μεγάλη Εβδομάδα να παρακολουθούμε τα κάθε είδους Survivor από κανάλια μνημονιακής κατοχής.

Παρ' όλες τις ελλείψεις που διαπιστώσαμε κατά τη διάρκεια της μικρής εμπειρικής μας έρευνας ελλείψεις υπάρχουν σε κάθε φορέα κοινωνικής προστασίας, αλλά πρέπει να επισημάνουμε ότι η ελλαδική εκκλησία επιτελεί με συνέπεια ένα διαχρονικό και αποτελεσματικό κοινωνικό έργο για τον άνθρωπο ως ψυχοσωματική οντότητα. Καλύπτει μεγάλο μέρος της κοινωνικής προστασίας, της παιδαγωγικής μέριμνας, της ψυχολογίας της υγείας και της σωστής σωφρονιστικής, που συναποτελούν σύγχρονη μορφή πρόληψης και μέριμνας. Έτσι μεριμνά τόσο για τον πνευματικό κατάρτισμό και την ηθική και πνευματική κάλυψη του ανθρώπου, όσο και για την ικανοποίηση των κοινωνικών του αναγκών, προστατεύοντάς τον από τους κοινωνικούς κινδύνους και τις αυτοκτονίες.

Παρεμβαίνει επομένως και καλύπτει σφαιρικά το σύνολο των ποιμαντικών και παιδαγωγικών και κοινωνικών προβλημάτων του ανθρώπου, ακόμα και για την ορφάνια, σε ημέρες κρίσης, σε μια προσπάθεια όχι μόνο να ανταποκριθεί στις

πρόσκαιρες βιοτικές του ανάγκες, αλλά και να εξασφαλίσει παιδαγωγικά και ποιμαντικά το πνευματικά οφέλιμο και αιώνιο με διάρκεια για κοινωνικό υγιές μέλλον και παρηγορία με ελπίδα. Η Ελλάδα έχει επιλεγεί από τον ιδρυτή του Χριστιανισμού τον ίδιο τον Θεάνθρωπο Χριστό και οι νεοέλληνες οφείλουν να μην το ξεχνούν στο σύγχρονο κοινωνικό γίνεσθαι όσο και αντίθεο να φαίνεται αυτό.

[1] Βλ. Α. Μακρυδημήτρης, Κράτος και κοινωνία των πολιτών : ελευθερία και κοινωνική δικαιοσύνη, Μεταμεσονύκτιες Εκδόσεις., Αθήνα 2003. Βλ. Γ.Β. Δερτιλή, Η κοινωφελής δράση της κοινωνίας των πολιτών, Το Βήμα, 24.12.2000, σελ. 38.

[2] Πρβλ. Κ.Ε.Π.Ε. Κοινωνική πρόνοια, Εκθέσεις για το πρόγραμμα 1983- 1987, Αθήνα 1985, σελ. 200.

[3] Πρβλ. Διαδικτυακός τόπος Ι.Μ. Δημητριάδος [www.imd.gr](http://www.imd.gr)

[4] Πρβλ. Δεσπουλα Χατζή βλ. σελ. 75-77, [http://www.ekdd.gr/ekdda/files/ergasies\\_esdd/16/12/901.pdf](http://www.ekdd.gr/ekdda/files/ergasies_esdd/16/12/901.pdf)

### **Ενδεικτική βιβλιογραφία**

Στοιχεία για τους φορείς ελήφθησαν από τα επίσημα δημοσιευμένα στοιχεία του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης. Βλ. και Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδας 2005, η Μαρτυρία της Αγάπης 2005.

Σ. Δημητρακόπουλος, Το φιλανθρωπικό έργο της ορθόδοξου Εκκλησίας-Μαρτυρία αιώνων, Εκδ. Ορθόδοξος Τύπος, Αθήνα 1984.

Αρχ. Τ. Ανθή, Το κοινωνικό έργο της Εκκλησίας, Διαδικτυακός τόπος Εκκλησίας της Ελλάδας, 2004.

Ε. Θωμόπουλος, Η ιστορία της κοινωνικής προστασίας από αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερα, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.

Ι. Πηλουσιώτου, επιστολή 216, PG 78, 89BC στο Γ. Μαντζαρίδη, Κοινωνιολογία του Χριστιανισμού, Εκδόσεις Π. Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη.

Κ. Παπαρρηγόπουλου, «Η ιστορία του Ελληνικού Έθνους», τ. Γ', Αθήνα 1955

Α. Ανδρεάδου, «Ιστορία της Ελληνικής δημόσιας οικονομίας, τ. Α', Αθήνα 1918.

Ν. Δραγούμης, Ιστορικά Αναμνήσεις, Εκδόσεις Ερμής, τ. 2, Αθήνα, 1973.



Κ. Παπαρρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», 1932.

Αλέξιου Παναγόπουλου, Κοσμάς Φλαμιάτος & Παπουλάκος, Αθήνα, 2010. Του ιδίου, Στοιχεία παιδαγωγικής ανθρωπολογίας Ιω. Χρυσόστομου, εκδ. Νεκτ. Παναγόπουλου, Αθήνα 1997. Του ιδίου, Οι εσχατολογικές διαστάσεις της παιδαγωγίας κατά τον Ιω. Χρυσόστομο (διατριβή), Θεσσαλονίκη 2007. Του ιδίου, Ιστορία σύγχρονων πολιτικών και συνταγματικών θεσμών Ελλάδας-Ευρώπης, Αχαϊκές εκδόσεις 1996.

Λιάκος, Αντ., «Από το Κράτος Φύλακα εις το Κράτος Πρόνοιας. Οι παράμετροι της εργατικής πολιτικής στο μεσοπόλεμο», Συμπόσιο για τον Ελευθέριο Βενιζέλο. Πρακτικά Εταιρείας Ελληνικού και Λογοτεχνικού Ιστορικού Αρχείου (ΕΛΙΑ), 1988, Αθήνα.

Π. Σταθόπουλος, Κοινωνική πρόνοια μια γενική θεώρηση, Εκδόσεις Έλλην, Αθήνα 1999.

Πρακτικά ΙΖ' Συνέλευσης Αδελφότητας Θεολόγων «η Ζωή», Αθήνα 1947.

Α. Μακρυδημήτρης, Κράτος και κοινωνία των πολιτών : ελευθερία και κοινωνική δικαιοσύνη, Μεταμεσονύκτιες Εκδόσεις., Αθήνα 2003.

Γ.Β. Δερτιλή, Η κοινωφελής δράση της κοινωνίας των πολιτών, Το Βήμα, 24.12.2000, σελ. 38.

Κ.Ε.Π.Ε. Κοινωνική πρόνοια, Εκθέσεις για το πρόγραμμα 1983- 1987, Αθήνα 1985.

Διαδικτυακός τόπος Ι.Μ. Δημητριάδος [www.imd.gr](http://www.imd.gr)